

קנה מוצר עם מום והלקוח הוסיף בו פגם

שאלה:

תלמיד רכש כרך גמרא. מיד לאחר הרכישה הוא החל ללמוד בגמ' החדשה, ותוך כדי לימוד הוא כתב מעט הערות בתוך הגמ'. מספר שעות לאחר הקנייה הוא הבחין בפגם שיש בספר וביקש להחזירו, אך המוכר סירב להחזיר בגלל ההערות שהתלמיד כתב בתוך הגמרא.

תשובה:

בהנחה ומדובר במום המבטל את המכירה - המוכר חייב לבטל את המכירה למרות ההערות שהתלמיד כתב בתוך הספר. זאת בתנאי שהתלמיד הפסיק לכתוב ולהשתמש בגמ' מיד לאחר שראה את המום, ובתנאי שהערות של התלמיד לא חורגות מעבר לשימוש הסביר.

נימוקים:

קנה מוצר פגום

הרי"ף במסכת בבא מציעא דף ל עמוד ב כתב: "והיכא דזבין אינש מידי, ולאחר זמן איגלי ליה דאית ביה מומא דהוה ביה מעיקרא מקמי דליזבני - אית ליה לאהדוריה למריה, ולא אמרינן בכי הא 'הא שהה ליה בכדי שיראה לתגר או לקרובו', דלא אמור רבנן הכי אלא גבי אונאה, אבל גבי מומין - מקח טעות הוא, וכל אימת דמיגלי ליה - מהדר ליה למריה. והכי כתב רבינו האי גאון זצ"ל".

וכן פסק הרמב"ם (הלכות מכירה פרק טו הלכה ג): "וכן המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח - מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום, אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום - הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר".

הרמב"ם (הלכות מכירה פרק טו הלכה ו) עוד כתב: "כל הלוקח סתם - אינו לוקח אלא הדבר השלם מכל מום". דהיינו כל קונה חפץ נחשב כאילו התנה עם המוכר שימכור לו חפץ שלם ללא מום.

דיני מום הנמצא במקח שונים מדיני הונאה. המוצא מום במקח יכול להחזיר את המקח גם לאחר מספר שנים, בתנאי שברגע שהלקוח ידע על המום הוא מיד ביקש לבטל את המקח.

ההבדל המרכזי בין מום ובין הונאה: אם לא ניתן למצות את המטרה העיקרית לשמה האדם רכש את המוצר - יש דיני מום והמקח מתבטל, אך אם ניתן להשתמש במוצר, אלא שהמחיר היה יקר או זול, יש דיני הונאה.

המקור לדיני מומים במקח, נלמד מדיני מומי אישה. הגמ' במסכת כתובות בדף עו עמוד א, השוותה בעניין מומים בין מקח וממכר לקידושי אישה, ומצאנו במומי אישה שאם הבעל יביא הוכחה שהמומים

היו בה עוד כאשר הייתה בבית אביה, הוי מקח טעות: "נכנסה לרשות הבעל - הבעל צריך להביא ראייה שעד שלא נתארסה היו בה מומין אלו, והיה מקחו מקח טעות". נמצא אפוא, שאם המום במוצר היה עוד אצל המוכר לפני שבוצעה הקנייה, הוי מקח טעות.

לקוח שהשתמש במוצר לאחר שידע על הפגם

הרמב"ם (שם) כתב: לקוח שהשתמש במוצר לאחר שידע שיש בו מום - אינו יכול לחזור בו, שהשימוש של הלקוח במוצר מהווה את ההוכחה לכך שהוא מחל על הפגם.

המקור לדין זה, הוא מדברי הגמרא במסכת כתובות דף עה עמוד ב, בדין מקדש אישה ובא עליה, ונמצאו בה מומים, שחייב בכתובתה, שכן אנו אומרים חזקה אין אדם שותה בכוס א"כ בודקו יפה.

הפתחי תשובה (חו"מ סימן רלב בס"ק א) כתב בשם הנה"י (בס"ק א): **לקוח שלא יכל להחזיר את המקח**, כגון שהמוכר לא היה בביתו, ומדובר שקנה דבר שהחזקה שלו עולה כסף, כגון רכב (או בהמה), אם הלקוח השתמש ברכב, אנו לא אומרים שמחל על הפגם, שכן הלקוח שילם על החזקת הרכב בתמורה לשימוש ברכב, כך שנחשב כמו שומר אבידה שאם מצא בהמה שעושה ואוכלת - שיעשה ויאכל, כמבואר בסימן רסז סעיף כב.

הפתחי תשובה עוד כתב בשם הנה"י (בס"ק א): כך גם הדין במקרה של הונאה, במידה והמתאנה לא החזיר את המוצר למהנה בגלל שהמהנה לא היה בביתו, והלקוח השתמש במוצר, (מדובר שההונאה הייתה בגובה שתות, כך שהמקח קיים ומחזיר ההונאה) - המאנה עדין צריך להחזיר את סכום ההונאה. אין אומרים שאם השתמש במוצר וודאי מחל, אלא רק כאשר הייתה באפשרותו להחזיר ולא החזיר, רק אז אנו אומרים שמחל.

וכן כתב הריטב"א (מס' ב"מ דף נ:): כאשר ההונאה למעלה משתות, (הדין הוא שהמקח בטל), אם המתאנה לא יכל להחזיר, והודיע למוכר על כך, ולאחר כן השתמש במוצר - לא אומרים שמחל, ואם ירצה יוכל לבטל את המקח למרות שהשתמש במוצר.

הפתחי תשובה כתב בשם **המחנה אפרים**: יש להשוות בין דיני הונאה לדיני מומין הנמצאים במקח. כשם שבהונאה יכול הלקוח להשתמש במוצר לאחר **שהודיע למוכר**, ולא אומרים שהוא מחל על ההונאה, כך הדין גם במום הנמצא במקח, יכול הלקוח להשתמש במוצר לאחר שהודיע למוכר על המום.

הפתחי תשובה כתב בשם שו"ת גליא מסכתא (סימן י): קונה שהודיע למוכר שיש מום במוצר, ואח"כ השתמש בו, היה רב אחד שפסק כדברי הריטב"א, שיכול לחזור בו ולא נחשב למחילה, כאמור לגבי דיני הונאה, וכדברי המחנה אפרים.

אבל **הגליא מסכתא** עצמו סבור, שיש לחלק בין דיני הונאה לדיני מום הנמצא במקח. **בהונאה** גם אם סכום ההונאה היה יותר משתות, הקונה מעוניין במקח אלא טוען כנגד הוספת מחיר ההונאה, לכן אנו אומרים שמועילה הודעה שיוודיע למוכר על ההונאה, והמוכר ג"כ מסכים שהקונה ישתמש במוצר,

שהרי הלקוח אינו רוצה לבטל את המקח, אלא רק לקבל את תוספת הדמים שהונה. אבל לקוח הטוען שיש **מום במקח**, הוא כלל לא מתרצה בעיקר הקנייה, לכן אין תועלת בכך שהודיע למוכר בכדי שיוכל להשתמש במוצר.

הפתחי תשובה פסק: לקוח ששילם למוכר - הדין עם המוכר, אך אם הלקוח לא שילם למוכר - הדין עם הלקוח.

הפתחי תשובה כתב בשם אורחות משפט (נתיב לב סימן יז): מום שאירע למקח באמצע הדרך, כגון הקונה סוס ונסע עליו, ובאמצע הדרך מצא מום בסוס, **והלקוח נסע על הסוס בחזרה לעיר בכדי לתבוע בחזרה את כספו**, אך המוכר טוען שהלקוח השתמש במקח לאחר שראה את המום, במקרה זה י"ל שאנו רואים שהלקוח לא מחל, ואדרבה הוא חוזר בכדי לתבוע את המוכר, ורק בגלל ההכרח הוא רוכב על הסוס. האורחות משפט סיים בצע"ג.

הפתחי תשובה כתב: נראה פשוט במקרה **שהקונה משתמש במקח מכח האונס**, כגון במקרה הנ"ל, ודאי שיכול לחזור בו כאמור בדין הונאה.

עוד כתב **הפתחי תשובה**: לקוח שהשתמש במקח, מכיוון **שלא ידע את ההלכה** שניתן לבטל את המקח - בכ"ז לא ניתן לבטל את המקח לאחר השימוש, שכן חז"ל לא נתנו את דבריהם לשיעורים, ולא חילקו בין אם יודע ובין אם אינו יודע.

אומנם **ערוך השולחן** בסעיף ד חילק בין לקוח שידע את ההלכה ובין לקוח שלא ידע את ההלכה: אם הלקוח הוא תלמיד חכם שידע ששימוש במוצר פגום נחשב למחילה - לא מועילה ההודעה למוכר (כדעת הגליא מסכתא), אך אם מדובר בלקוח שלא מודע להלכה - השימוש לא מוכיח על מחילה ולפיכך אם הודיע למוכר ואח"כ השתמש במוצר - יכול לבטל את המכירה.

דוגמא מעשית - קנה רכב מחברו, והקונה גילה שיש ברכב מומים יותר ממה שידע, במידה והקונה המשיך לנסוע ברכב, לאחר שידע על המומים, אנו אומרים שמחל על האפשרות לבטל את העסקה, שכן הוא המשיך להשתמש עם הרכב, אך עדיין חייב המוכר לממן את התיקונים.

לקוח שיכל להבחין בפגם בשעת הקנייה

הסמ"ע בס"ק י כתב בשם **המגיד משנה** (הלכות מכירה פרק טו הלכה ג): לקוח שיכל להבחין בפגם לאלתר, כגון שיכל לנסות לטעום, ולא הקפיד לבדוק - אינו יכול לחזור בו.

הפתחי תשובה בס"ק א כתב בשם **המשנה למלך**: הרמב"ם חלק על הדין שהביא הסמ"ע, מכך שהרמב"ם כתב: "והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום", משמע שגם אם הלקוח ראה את הפגם ושתק - יכול לחזור בו כל עוד שלא השתמש במוצר, שכן לפי דברי המגיד משנה גם אם לא השתמש, אינו יכול לחזור בו במידה ויכל לבדוק, ומדוע כתב הרמב"ם שרק אם השתמש לא יכול לחזור בו, אלא ודאי שהרמב"ם חלוק על דין זה. וכ"פ ערוך השולחן בסעיף ה.

הפתחי תשובה כתב בשם ראנ"ח (חלק א סימן מ): הרי"ף (מס' ב"מ דף ל:), הרא"ש (פרק ד סימן טו) והרמב"ם (שם) חלוקים על דינו של ה"ה, שהרי בפגם הנמצא במקח, יכול הלקוח לחזור בו לעולם, ללא הגבלת זמן, (גם לאחר שיעור הזמן שחכמים קבעו בהונאה), ומכיוון שהלקוח יכול לחזור בו לעולם, לכן ג"כ מסתבר לומר שגם אם הלקוח לא בדק את המוצר - יכול הוא לחזור בו כל עוד ולא השתמש במוצר.

הפתחי תשובה (שם) כתב: נחלקו הפוסקים בהבנת שיטת המגיד משנה:

א. **הסמ"ע** (שם) כתב: המגיד משנה התייחס **לכל מצב** בו הלקוח יכל לבדוק ולראות את הפגם - לא ניתן לבטל את המכירה.

ב. **השבות יעקב** (חלק ג סימן קסט, מובא בפתחי תשובה) כתב: המגיד משנה דיבר רק על **לקוח שיכל להבחין בפגם קודם גמר המקח**, אנו אומרים שוודאי מחל על הפגם לכן לא בדק, אבל אם הלקוח יכל לגלות את המום רק **לאחר גמר המקח**, למרות שהקונה שתק למשך זמן מסוים, בכ"ז יכול לבטל את המקח, (אך לדעת הסמ"ע, גם במקרה זה, סבור המגיד משנה, שלא ניתן לבטל את המקח), בתנאי שלא השתמש במקח. וכן כתב בספר תרומת הכרי.

ג. ה^נתיבות בס"ק א כתב: המגיד משנה דיבר רק כאשר הלקוח **השתמש במוצר**, וכן **יכל להבחין בפגם**, אנו אומרים שהלקוח וודאי מחל על הפגם. (דהיינו בכדי שהלקוח לא יוכל לבטל את המכירה, לא מספיק רק שהייתה לו אפשרות לראות את הפגם, אלא צריך שני דברים: א)- אפשרות לראות את הפגם. ב)- שימוש במוצר). שכן דין מום הנמצא במקח כדין הונאה במקח, ובהונאה אם יכל הקונה להראות לתגר - מחל על ההונאה, כך גם במום הנמצא במקח, במידה ויכל לברר ולא בירר - מחל על המום. (אומנם לדעת שאר הפוסקים, אין להשוות בין דין הונאה ובין דין מום).

ד. **המשנה למלך** (שם) כתב: המגיד משנה דיבר רק במקרה בו **הלקוח שילם את המעות למוכר**, אבל אם הלקוח עוד לא שילם עבור המוצר, אלא לקח את המוצר בהקפה, אנו אומרים, כי גם אילו יכל להבחין בפגם ושתק - לא מחל, שלכך השאיר אצלו את הכסף, בכדי שיוכל לבדוק את איכות המוצר לאחר זמן. אומנם ה^נתיבות פקפק על דבריו, שכן הש"ך בסימן רכז ס"ק ד כתב שאינו נאמן לומר שלא מחל.

הסכמת המדינה למום

הרמב"ם (הלכות מכירה פרק טו הלכה ה) כתב: "כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזיר בו מקח זה - מחזירין, וכל שהסכימו עליו שאינו מום - הרי זה אינו מחזיר בו. אלא אם פירש שכל הנושא ונותן סתם על מנהג המדינה הוא סומך". (מובא בשלטי גיבורים מסכת ב"ב דף מו: ס"ק ה).

המגיד משנה כתב: אין לדברי הרמב"ם מקור מן הגמ', אלא הוא למד זאת מן הסברא, שיש ללמוד מק"ו מדין הונאה, שהרי בדיני הונאה המקח חוזר רק עד זמן מסוים, ובמום - המקח חוזר לעולם.

מדברי הרמב"ם והמחבר מבואר, כי כל דבר הנחשב למום במדינה - המקח בטל. למרות שבסעיף י משמע, שצריך שהמום יהיה משמעותי ברמה שבו יותר לא יהיה ניתן להשתמש במקח, שם המדובר

במום סתם, אבל במקום שמנהג העולם רואה בדבר מסוים כמום, גם אם מום זה אינו מבטל את אפשרות השימוש בחפץ - המקח בטל.

הגר"א בס"ק יא כתב: המקור לדברי הרמב"ם, הוא מן הגמ' במסכת כתובות דף עב עמוד ב: "ומידי דקפדי בה אינשי - הוה קפידיה קפידא, מידי דלא קפדי בה אינשי - לא הוי קפידיה קפידא". (הגר"א הביא את דברי הגמ' כמקור למום הנמצא בבית, אך לאחר מכן הגר"א הוסיף: "וה"ה למומים דחד דינא להו").

לקוח שפגם במוצר פגום

הרמב"ם (הלכות מכירה פרק טז הלכות ו-ז) כתב: לקוח שקנה מוצר שהיה בו מום, אך הלקוח לא היה מודע למום, ולאחר מכן הלקוח בעצמו הוסיף ופגם במוצר, ומדובר בפגם שרגילים הלקוחות לעשות במוצר - המכירה מתבטלת בגלל המום, על הלקוח להחזיר את המוצר הפגום למוכר, והמוכר חייב לשלם עבור כל שווי המוצר, למרות שהלקוח הוסיף ופגם. (מובא בשלטי גיבורים מסכת ב"מ דף ל: ס"ק א).

המגיד משנה כתב: דין זה נלמד מדברי הגמ' הנ"ל: מוכר שמכר בהמה בעלת מום, (ומדובר שיש וודאות שהמום נעשה ברשות המוכר), כך שהבהמה טריפה. הלקוח לא היה מודע למום שיש בבהמה, והלקוח הוסיף ופגם בבהמה בכך שהוא שחט את הבהמה, אך פגם זה נחשב לפגם רגיל, שכך דרך הלקוחות להשתמש בבהמה, לכן הלקוח צריך להחזיר את הבהמה השחטה למוכר, ועל המוכר להחזיר את כל המעות שקיבל מהמכירה. (או קונה דג עם תולעים או חיידקים והקונה טחן את הדג - יכול לבטל את המקח למרות שלא ניתן להחזיר את הדג).

דוגמא נוספת: אדם קנה חתיכת בד גדולה בכדי לתפור בגד. בבד היה מום שהלקוח לא היה מודע אליו, לאחר שהלקוח חתך את הבד בכדי לתפור הוא גילה את המום, מכיוון שהלקוח פגם בצורה רגילה כדרך כל הלקוחות באותו מוצר, לכן על המוכר להחזיר את כל שווי הבד, ועל הלקוח להחזיר את הבד החתוך למוכר.

הרמב"ם הוסיף: לקוח שהכין בגד מהבד, ורק לאחר שהבגד היה מוכן הוא גילה את הפגם שיש באותו סוג בד, במידה והבגד השביח - על הלקוח להחזיר את הבגד למוכר ולקבל את הכסף חזרה. בנוסף, על המוכר לשלם ללקוח את שווי הבגד שהשביח.

הרמב"ם עוד כתב: במידה והלקוח פגם במוצר ע"י השתמשות במוצר **שלא כדרך שימוש** - הלקוח יחזיר את המוצר למוכר וישלם על הפגם שעשה.

הנתיבות בס"ק ה שאל: מדוע לקוח שפגם במוצר שלא כדרך תשמישו - חייב לשלם, הרי הלקוח בטוח שהחפץ שייך לו, וזכותו להשתמש במוצר כרצונו, גם לא כדרך תשמישו? הנתיבות ענה: במזיק באונס יש לחלק בין מזיק באונס הדומה לאבידה וחייב, לבין אונס הדומה לאונס גניבה שפטור. כאן הלקוח יכל לבדוק שיש בעיה עוד לפני שהשתמש במוצר, לכן יש להשוות זאת לאונס שיש באבידה ולחייב את המזיק באונס. מכאן ניתן ללמוד, כי בכל מקרה בו הלקוח יכול לזהות את המום במוצר

לפני השימוש, והלקוח למרות שזיהה את המום השתמש במוצר - חייב לשלם. הנתיבות סיים "ומ"מ צ"ע".

לסיכום, ע"פ דברי הרמב"ם (שם), לקוח שקנה מוצר שהיה בו מום, (כגון התלמיד שרכש כרך גמרא), ולאחר מכן הלקוח בעצמו הוסיף ופגם במוצר בפגם **שרגילים** הלקוחות (התלמיד רשם הערות בתוך הגמרא) - המוכר חייב לשלם עבור כל שווי המוצר, למרות שהלקוח הוסיף ופגם.

וכך פסק מרן בעל השו"ע בחו"מ סימן רלב סעיף יג: "המוכר דבר שהיה מום בממכרו, ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שיודע לו המום הראשון, אם עשה דבר שדרכו לעשותו - פטור. ואם שינה ועשה מום אחר קודם שיודע לו המום - מחזיר המקח לבעליו ומשלם דמי המום שעשה".